

A mai nevelés nagy hivatása nemcsak az, hogy ismereteket adjon, hanem az is, hogy bevésse a magyar ifjúság lelkébe a Tekintély tiszteletét. Kitünő eszköz erre a történelmünk. Ez a dicsőséges arcképcsarnok. Akik a nemzet ezeréves küzdelmeiben áldást árasztottak a magyarság életére, azoknak az alakját kell ragyogó fénybe öltöztetni és nem elmosódó vonásokkal megrajzolt képben állítani az ifjúság elé, hanem az élet szépségében és teljességében.

Böszörményi Jenő.

NÉPFOGLALKOZÁSOK, NÉPSZOKÁSOK.

Egy század a földmives szemével nézve.

A multkorában hozzám került egy ívpapirosokból jól-rosszul összetépett füzet. Úgy egy húsz lapnyi az egész. Az elsárgult lapok sűrűn teleróva égfelé kanyarodó sorokkal, melyekben kapa-kaszaforgatásban megfáradt paraszti újak rogyant betű-nyájai vándorolnak erre-arra, mint sovány legelőn a szanaszétjáró éhes juhok. Feljegyzéseket tartalmaz ez a füzet évről-évre egymásután, mint az analesek. Az elejéről bizonytalan számú lapot kimetszettek, de a megmaradt rész is majdnem egy századot ölel föl. A följegyzések megmaradt része 1837-tel kezdődik s megszakítás nélkül tart 1919-ig. Nem egy ember munkája, ez természetes, de egy családé, melyben — úgy látszik — hagyományos kötelesség volt a följegyzések továbbvitele. A legrégebb följegyzések valószínűleg a sok forgatástól elrongyolódhattak, mert a füzet eleje egyfolytában s később írott kópiának látszik. Bizonyosságánál annak, hogy a család százados életében milyen fontos helyet foglaltak el s elmemnyugvó érdeklődésének örökök, szinte kizárólagos tárgyai voltak.

Úgy hat az egész, mint egy kitárt ablak, melyen keresztül a magyar paraszt s általában a dolgozó nép lelkivilágába pillanthatunk. Úgy hiszem, éppen ezért tarthat számot e folyóirat olvasóinak érdeklődésére.

A följegyzések tartalma: majdnem egy század időjárási és természetviszonyai ilyesféleképen: (Az eredeti helyesírást megtartom.): „1838, rendes, Közönséges termés de ezen nyáron igen sok fűg vót, kivált hőr-csög a talón alig lehetet feküni . . .“ vagy: „1860, a tél igen változó, sáros, több részben mint fagyos buza ára 17,20 f. kukor 9,10 f, a tavasz igen nedves még a szántás is igen késett az eső véget, az árvíz igen nagy let“ . . . s így tovább majdnem egy századon keresztül.

Hát ez — bizony — nem valami érdekes olvasmány, ha csak meteorológusnak nem. Az efféle följegyzéseknek nem igen látja hasznát, sem aki írja, sem aki olvassa, hiszen elmúlt évtizedek időjárási és természetviszonyainak zűrzavarából nem igen tudta a csodálatos kitartással jegyeztető törökszentmiklósi földmives aggódó szeme kiolvasni a feleletet az ő egyetlen kérdésére: „Mijjen lessz mán az üdő, de legfőképen, hogy ereszt maj a buza?“

S mégis, ahogy itt előttem áll ez a sok ákom-bákom, rámdöbben belőle a nép pszichéje. A szegény földmives népé, mely a — sokszor — háládatlan földdel s a ravasz, kiszámíthatatlan idővel vívja kemény,

sohasem szűnő csatáit a mindennapi kenyérért. Megfog, gondolkodóba ejt az a — szinte — abszolút kizárólagosság, az a teljesség, mellyel a föld, az időjárás, a termés gondja betölti a szántóvető ember egész gondolatvilágát. Nála az időjárás, a gabona árának föl-lehullámzása, meg a jószág dolga a teremtett világ egyetlen, legfontosabb dolga, mely a napközi találkozások szócserelésének, az estéli csöndes kapualji komázásoknak kizárólagos tárgya. (Persze csak a férfiakat értem.) Érdemes arra, hogy papirosra rögzítsék a nehezen döcögő, tántorgó betűk, okulására, szórakoztatására az azután valóknak. Érdemes arra, hogy egymást föl-váltó emberöltők, mint drága klenódiumot őrizgessék. A világ foroghat keserű levében, korok pusztulhatnak, újak szülehetnek, nagy történelmi tragédiák düböröghetnek népeket sodorva az enyészetbe, mindez nem hozza úgy rengésbe a néplélek megjárhatatlan mélyű tavát, mint az élet legnagyobb gondja: lesz-e kenyér?

Mert éppen ez vet éles világot erre a kérdésre, hogy ezek a följegyzések nem pusztá időjárási naplónak készültek, hanem mindannak megörökítésére, ami pennára méltó s így kerül aztán a hosszú száz esztendőben egy-két ilyen följegyzés is pennavégre: „1849, juniusba vót egy kis korela, ugyancsak auguszba (így!) 15 ik napján rakták le a fegyvert a magyarok a világosi hegynél . . .” „1850, Pédig ujra ausztriai nagy hatalom ált elő ekor nomerálták meg az házakat megszámlálták Hány lélek van egy háznál hány kemence hány szoba és hány öl az udvarnak hosza szélessége“.

Ennyi és semmi több egy heroikus kor minden visszhangja és újra következnek az egyhangú följegyzések az időjárásról, a terméstről, szárazan, unalmasan, végtelen egyformaságban.

Ennyi — mondom —, egy betűvel se több. Hanem mikor 1863-hoz érünk, a soha nemlátott szárazság országgra szakadó csapása, a nyomán támadt nyomor, kétségbeesés, kenyértelenség, a szegény ártatlan jószágok éhen-szomjan pusztulása kegyetlenül tépő karmokkal szaggatja az együgyű szívet, melynek nem volt egy jajszava Világosnál. Egy siralomvölgy az egész ország. Az akkori följegyző száraz, botorkáló szavainak szinte szárnyat ad a fájdalom s az esetlen dadogás helyett a kétségbeesésnek majdnem bibliásan fönséges hangja markol belénk. Száz esztendőben *egyszer*, először és utoljára, törte át a megrendülés, a nagy, véres emberi fájdalom a munkában kergesült szíveket s öntötte el a könny a felhők járását kutató szemeket.

Míg más évekkal pár sorban végez, addig 1863 borzalmait lapokon át siratja. Helyszűke miatt csak mutatónak közlök belőle egy-két mondatot: „... a buza kicsinek marad megszárad hogymég kaszálni sem lehetett...”, a barom nem élhetet a földöl hanem a bőre árán elvesztegették sokat levágtak husát elmérték három garasér fontját...”, oj feletem meleg vót hogy az ember a földön mezitláb nem állhatta ki...”, mindezideig a földön semi ződ...”, volak borzasztó száraztő szelek...”, semi legelő a baromok eledelér bögnek az emberek szétjárva keseregnek Elfogyott a szántóvető reménye...”. Elmúlt az 1863, meghagyta emlékét...”, csügged el a szív fogyot a remény a barom eledelér bög az ember keseregve jár sajnálván jószágát mert a legelőn semi zöldség nem találtatott, sir a szántóvető könyei hulának a földre mert munkája után mit Istentől reménylett a tavaszi hévség és forró szelek aratásra a földbe mindent megégettek

Keserű fájdalom érkezik mindenek szívére hogy amit vetet széjel a föld-jébe semit nem takarított a csorébe (!) a kézi munkás (t. i. napszámos) is kerešné élelmét de az alföldön semi munkát nem lél mert az idő mindent megemésztet sehoh nem talál reménységet százával keresi munkáját az ember sóhajtozik hullanak keserű könnyei a földre hogy nem lél hejet hol kerese élelmét Keserű fájdalomakkal tölti el kebelét Könyeivel oltja szomjának hévségét, Ninosenki megvngasztalja szívének gyötrelmét, Én is itam E.Keserű Pohárt ételem italom Könyeim záporát (!) ó ki mondhat(ná) meg szívünknek fájdalmát. Csak a mindenható könyöti terhünket ő adja meg minden napi Kenerünkét, Emlékezetek rá kik majd ezt olvasatok mily nagy csapás érte szegény magyar országot értünk szükségét de ijét nem mert a nagy jószág egész nyáron át éhen döglött stb., stb.

Ami az időjárás számtalan változatát kifejező nomenklaturát illeti, változatos, gazdag, de száz esztendő alatt mitsem változott. Magában foglalja természetesen a közkeletű meghatározásokat, de az elemek ügyes kombinálásával finom megkülönböztetésekre is képes. Egyik-másik meghatározásban néha meghatóan tükröződik az a szinte babonás áhitat, féltő reménykedés, aggódo tisztelete az emberi sorsokat eldöntő természeti erőknek, az a símogató kedveskedés, gyöngéd dédelgetés, mellyel a magyar földműves a legnagyobb hatalomról, az időjárásról beszél: „jó csendes kis eső, drága jó kis eső, jó nevelő idők, jó szárító napok, gyengés jó idők, jó kis eső jó üdövel“ stb. Végül mutatóba ideírok egynéhányat a kunsági nép időjárási meghatározásaiból az említett följegyzések állapotán:

A csapadékra vonatkozók: Főtonkint eső, hideg havas szeles eső lett mely a jószágot legyalázta, mézharmat mely a gyenge búzát megemésztette, jó kis eső jó üdövel, kis harmat eső, nevelő eső, lanhas eső, csendes kis eső, esőzuhanás (felhőszakadás), lanhas esős idők, az eső ködöl, szemel, szemetel, szemergél, csepergél, burult csepergős idő, porhó esett, ködös zuzos kis hó esett, a hó száling stb.

Meleg időre vonatkozók: Jó szárító napok, szárító meleg, száraz meleg, hévség, borongós nagy melegség, lanyhas szikkasztó idő, gyengés idők, jó nevelő idő (az eső utáni meleg idő).

Hideg időre vonatkozók: Le fagyott osztán, az idő fellágyul, meggyengül, kilágyul, kiolvad, olvadáso ködös zuzos idő, a tél gyenge fagygyal vót, 1868 január gyengés és zagyvált vót mindvégik (!), a hideg mindent megfagylalt, kiszárító nagy hideg, télies gyenge idők, deres időre változott, erősen lefagyott, száraz hideg, komor hideg, könnyű vót szántani mivel a decemberi fagy felszitta.

Szeles idők: Jól kigyengült erős keleti szél (t. i. már nem olyan hideg), szeles zavargós idő, zavargós szeles havas zürzavaros idő, nagy szélvész fergetegek, zimankós hideg szeles, burult szeles jó idő, olvadó csapkodó idő, szeles havasan tartott, sovány száraz szél.

Felhőzet: Ködös burult, feltisztult, nagy bűdös köd, ködös de igen bűdös vót (t. i. akkortájt még mocsaras volt a törökszentmiklósi határ s a párolgó mocsár bűdös szagát verte le a köd), junius első napján fényre derült, lanhas burult jó csendes idő, szép homályos idő, felhős szárító borongós jó idő, burult havas, burult esős, hideg ködös zuzos, ködös burult esős, fényes nap stb.

Betkowskí Jenő.